

DR. POGÁNY SÁNDOR

Tanítványa voltam Juhász Gyulának*

1907-ben borúsan, szürkén köszöntött be a szeptember elseje. A máramarosszigeti piarista gimnázium öreg épülete nyomasztó hangulatot váltott ki az ódon kapu előtt várakozó kisdíákok szívéből, akik az új tanév kezdetét várták... A Szalaván hegy felől komor felhők nyomultak előre, eltakarva a már gyengén sütő napot is, mely az itt-ott előbukkanó sugaraival néha végigsimogatta a gondba merült kis arcokat. Izgatottan várták a nyolc órát.

Pont nyolckor kitárult a kapu és mindenki az osztályába sietett.

Hosszú percek után elült a lármás zaj, csak halk moraj zsongott a teremben... 9 órát csengetett az iskola csengője. Az osztályban halálos csend lett. Kinyílt az ajtó és ekkor egy sápadt kis bajszu fiatalember társaságában belépett dr. Keller János igazgató. Az igazgató bemutatta nekünk a magyar és latin nyelv tanárunkat, az új osztályfőnökünket, Juhász Gyulát. Néhány buzdító szó után az igazgató elhagyta az osztályt és mi egyedül maradtunk az új osztályfőnökünkkel.

Juhász Gyula megállott a katedra előtt és szótlánul nézegette a kis embereket. Egy pillanat elég volt ahhoz, hogy az egész osztály szívébe zárja ezt a szomorú csendes embert.

Új osztályfőnökünk leült a katedrához, elővette az osztálykönyvet és sorba felszólított mindenkit. Minden kis diákot szemügyre vett, kérdezett egyest-mást, majd beírta nevét kis noteszébe is. Reám került a sor. Kopott ruhám, sápadt arcom és rövidre nyírt hajam könnyen elárulta hovatartozásomat.

– Mi a foglalkozása apádnak? – kérdezte.

– Erdőirtó famunkás. Most munkanélküli, de ha beáll a tél és megkezdődik a fakitermelés, biztosan fog állást kapni – válaszoltam.

- Miből éltek most?
- Anyám tud varrni.
- Hány gyerek van?
- Négy, én vagyok a legnagyobb.

Még egyszer rám nézett s tovább szólitotta a következőket. Ez az emberi érdeklődés szokatlan volt abban az iskolában.

Az egész osztály igen szerette ezt az örökösen egyedül sétáló szomorú embert. Juhász Gyula órájára készületlenül jönni megfoghatatlan dolog volt. Az első tanári konferencia után egyetlen diák sem kapott intőt vagy megrovást magyar s latin nyelvből.

Míg az idő engedte, minden délután az Iza folyó túlszaján a Szalaván hegy tövében vastag füzetel és ceruzával a kezében egy eldugott padon órákon át üldögélt. Néha a Tisza partján álldogált és nézte az elrohanó habokat, mintha üzenetet küldene messze-messze a szülőföldjére, a Tisza partjára Szegedre, ahol édesanyja élt, s kit oly végtelenül szeretett.

* Ady Endre Emlékmúzeum
– Nagyváradi –, 1506 és 1839
jegyzékszámokkal ellátva.

Kollégái becsülték, de nem szerették. Távol tartotta magát a vidéki városka konvencionális életétől. Kevés emberrel érintkezett, leginkább az állami elemi iskola költő igazgatójával Bökényi Dániellel. Nagyon rossz néven vették tőle, hogy nem járt el lányos házakhoz és nem tartott fenn összeköttetést a város gazdag polgáraival, s a politikai potentátokkal... – Nemigen volt templomjáró. Az ő hite az *Emberi hitvallás* volt, amit így fogalmazott meg:

*„Remélem, hogy a munkás megkapja méltó bérét
És nem lehet henyélni bíborban és selyemben
S a paloták alatt nem támolyog az éhség
S ebek harmincadán nem tengődik a Szellem”*

Igazi, emberi érzésektől áthatott demokratizmusát nem tudta neki megbocsátani az intézet szolgálékú hada. Szerette a dolgozó embereket, akiknek szebb és boldogabb jövőt remélt.

*„Asztalosok, kik fúrtok és faragtok,
Hogy asztal, ágy és koporsó legyen,
Mikor készítek már egy nagy koporsót,
Melyben a szolgaság lesz a tetem?”*

Kedvenc tanítványa voltam. Én vittem lakására a javítani való dolgozatokat. Szerettem a lakására menni. Bútorozott, külön bejáratú szobája tele volt könyvekkel, folyóiratokkal. Tőle tanultam meg szeretni a könyveket, mely azóta is szentvédélyem s éltető erőm lett.

Megrökönyödve vettük észre már az első hetekben, hogy nincsen órája... Egy tanár óra nélkül?... Ezt el sem tudtuk képzelni. Hátha otthon hagyta? – beszéltek az osztályban. Engem bíztak meg, hogy nyomozzam ki. Néhány nap múlva jelentettem: Nincs, soha nem is volt. Elhatároztuk, hogy veszünk neki egy órát. Csak a megfelelő alkalomra vártunk, ami meg is jött.

Elmúlt a tél, s elérkezett a tavasz. Az első havasi virágot, az első kökőrcsint neki vittük. Közeledett Gyula napja, április 12. Ezt az alkalmat akartuk felhasználni, hogy az órát átadjuk neki. Megalakult egy szűkkörű bizottság: Bud Gyuri, Bota Laci, Nyisztor Jani és én. Mindennek a legnagyobb titokban kellett megtörténnie, mert ha megtudja, biztosan megtiltja

nekünk. Elmentünk Freund bácsihoz, kinek a főtéren volt egy kis ékszer és órás üzlete. Mikor megmondtuk neki, miről van szó, megmutatott egy kedves, vékony, modern, ezüst zsebórát. Az ára nem volt magas. Gyújtóívet állítottunk össze. De még nem gyűlt be a szükséges összeg, a terminus meg veszedelmesen közeledett. A bajból Bud Gyurka mentett meg minket. Írt az édesanyjának falura. Néhány nap múlva beállított egy parasztember Gyurkához. Az édesanyja – e nemes célra – küldött nekünk egy véka mogyorót s egy kis berbence juhtúrót. Túladtunk rajta, s meglett az óra ára. Lánkra azonban már nem tellett. Így hát vettünk egy hosszú fekete óraszínórt... ami abban az időben divatos volt.

Elkövetkezett a várva-várt Gyula napja. Már fél nyolckor mindenki jelen volt az osztályban, tiszta inggel, kisubickolt csizmában vagy bakancsban. A katedra virágokkal díszítve. Egyszóval ünnepi hangulat volt. Az első két óránk vele volt. Mikor megszólalt a 8 órasi csengő a teremben, szokatlanul nagy lett a csend, mindenki kipirult arccal leste az ajtó nyílést. Néhány izgalmas perc után megjelent Juhász Gyula. Meglepetten torpant meg az ajtónál. Talán nem is tudta, hogy névnapja van. Csodálkozva nézett végig rajtunk. Szólásra való időt sem engedve neki, én azonnal bele is kezdtem a felköszöntőmet mondani. Mondani? Dehogy. Dadogni. Nagy felindulásomban csak nehezen tudtam befejezni mondókámat. Felzúdult kórusban az egész osztály – Isten éltesse sokáig szeretett tanár

urunkat –, Juhász Gyulának alig volt ideje magához térni a meglepetéstől, mire már ki is pakoltam a dupla selyempapírba csomagolt zsebórát. A hatás meglepő volt. Ránézett, reszkető kezébe vette a kis órát. A nagy költő, aki olyan sok mindent mondott el helyettünk, most ebben a meghatottságban nem talált szavakat. Átölelt, s megcsókolt. Ez a csók az egész osztálynak szólt. Annyira meg volt hatva, hogy még a szokottnál is halkabban beszélt.

– Nem kellett volna költségbe verni magatokat, egy pár szál virág is megtette volna... Köszönöm nektek. Nagy boldogságot szereztetek nekem, nem annyira az órával, mint figyelmességetekkel. Érzem, hogy szerettek, én is szeretlek benneteket... – Bizonytalanzkodó kézzel a nyakába akasztotta a zsinórt, s az órát a mellényzsebébe tette.

Néhány esztendővel később igen szomorú körülmények között láttam viszont a zsebórát.

1913 májusában, amikor én már Budapesten tartózkodtam, egy kis újsághír döbrentett meg. „Juhász Gyula gimnáziumi tanár és költő öngyilkosságot kísérelt meg. A Rókus kórházba szállították.” Rohantam a Rókusba. Egy háromágyas szobában találtam, egyedül. Már túl volt a veszélyen. Az éjjeli szekrényen ott volt a kis ezüst óra. Megrendülve álltam ágya mellett. Ugyanaz a szomorú, sápadt, lesoványodott ember. Nem mertem megkérdezni, miért akart meghalni. Csodálkozott láttomon. „Fáradt vagyok, Nem bírom a harcot a közönnyel és a rosszakarattal.” Nem akarták a fővárosba helyezni, ahova annyira vágyott. Egy évig volt Máramaroszigeten, azután Szokolcára, Lévára, Makóra helyezték, csak nem a kultúrközpontba, ahol forradalmi szava mélyebb gyökeret verhetett volna.

*„Miket szívem gyermekemül áhít,
Nem látom nagy városok csodáit,
Piros zászlót lengetek hiában:
Forradalmas, titkos, régi vágyam.”*

Juhász Gyula szomorúan végezte hányatott életét. Hosszú évek teltek el. A Magyar Tanácsköztársaság idejében a szegedi Nemzeti Színház igazgatója volt. Röviddel azután a Horthy-rezsim megfosztotta tanári állásától is. A lelki nyomort fizikai nyomor, anyagi gondok tetézték.

A földesúri osztály gyűlölte és nem bocsátotta meg *A tápai Krisztus* szerzőjének:

*„Az ország útján függ s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.
A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.
Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak és várja az időt,
Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.”*

Juhász Gyula, a szív embere nem tudott megbirkózni a Horthy-rezsim gonosz világával... Öngyilkos lett. A hatalom urai, az akkori társadalmi viszonyok kergették halálba. De szellemét nem tudják megölni, az tovább él, a felszabadult emberek millióiban. Életműve tanító példa, gazdag erőforrás az utókor számára.

Szatmár, 1956

Dr. Pogány Sándor,
a szatmári Maxim Gorkij
irodalmi kör tagja